

IZVESTJE

RAZISKOVALNE POSTAJE
ZRC SAZU V NOVI GORICI

15 • 2018

KAZALO VSEBINE

Dediščina na obrobju kot središču

Ingrid Slavec Gradišnik 1

Članki**Špela Ledinek Lozej***Prolegomena observatoriju (novo)goriške dediščine* 3**Jasna Fakin Bajec***»Je res dediščina sam dolgčas in brez veze?« Razmišljanja mladih o dediščini in njeni interpretaciji v šolah in kulturnih ustanovah* 8**Neva Makuc***Revitalizacija stavb kulturne dediščine v javni lasti preko sodelovanja javnega in zasebnega sektorja* 13**Klavdija Figelj***Teodor Lojk (1913–2006), pionir izgradnje Nove Gorice, ali kdo nam je zgradil blok?* 17**Branko Marušič***O Slovencih v italijanskem periodičnem tisku na Goriškem (1774–1850)* 22**Petra Testen Koren***Pater Stanislav Škrabec (1844–1918)* 28**Petra Kolenc***Dela Ivana Cankarja (1876–1918) v knjižnici dr. Henrika Tume* 36**Danila Zuljan Kumar***Tersko narečje v knjigi Lučice na oknah Brune Balloch* 39**Poročilo**Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici
od 1. 11. 2017 do 30. 11. 2018 43*Fotografija na naslovnici: Pogled na »komunalni blok« arhitekta Teodorja Lojka na nekdanji Cesti št. 5, kjer danes deluje Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici (Delpinova 12) (foto: Foto atelje Pavšič Zavadlav).*

©2018, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Uredila: Petra Kolenc

Uredniški odbor: dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Špela Ledinek Lozej, dr. Neva Makuc, prof. dr. Branko Marušič, doc. dr. Danila Zuljan Kumar

Jezikovni pregled: Danila Zuljan Kumar

Oblikovna zasnova: Milojka Žalik Huzjan

Prelom: Petra Kolenc, Darko Turk – Grafikart d.n.o.

Izdajatelj: Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Naslov uredništva:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica,
Delpinova ulica 12, 5000 Nova Gorica
Tel.: 05 335 73 26Naročila: Založba ZRC, ZRC SAZU, Novi trg 2,
p. p. 306, 10001 Ljubljana

TEODOR LOJK, PIONIR IZGRADNJE NOVE GORICE, ALI KDO NAM JE ZGRADIL BLOK?

KLAVDIJA FIGELJ

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

klavdija.figelj@zrc-sazu.si

Izvleček: Avtorica v prispevku raziskuje delo na področju arhitekture in stanovanjske gradnje v Novi Gorici ter življenjsko pot inženirja arhitekta Teodorja Lojka.

Ključne besede: Teodor Lojk, arhitektura 20. stoletja, Nova Gorica, Delpinova ulica

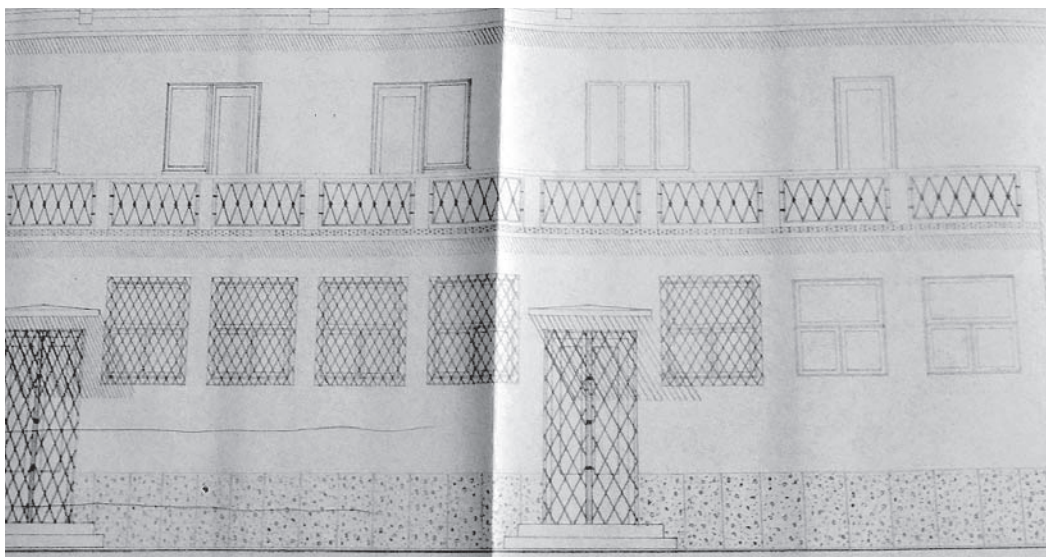
V okviru umetnostnozgodovinskega projekta *Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti*¹ obravnavamo nastanek povojne modernističnega mesta Nova Gorica, njegovo urbanistično zasnovo, vlogo in pomen njegovih javnih in arhitekturnih spomenikov ter razvoj mesta od nastanka do danes. Odkrivamo načrte, prebiramo dokumentacije, tehtamo velika imena arhitekture in zasenčenim arhitektom nadevamo obraze. Med slednjimi je gotovo tudi Teodor Lojk (1913–2006), inženir arhitekt, ki je zasnoval »komunalni« zgradbi na Delpinovi ulici, kjer domujejo Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica, uredništvo časopisa *Primorske novice* in Turistično društvo Nova Gorica, v sosednji stavbi pa še kavarna in restavracija Pecivo, območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine in Zavoda za varstvo naravne dediščine, v obeh pa so še druge trgovine in frizerski saloni. Poleg navedenega je inž. Lojk v nastajajoči Novi Gorici projektiral še stavbo pošte in prvotne zava-

rovalnice ob magistrali, stavbo Soških elektrarn, t. i. železničarke bivalnice oziroma stanovanja za železničarje, številne stanovanjske bloke, gradil je predor Panovec, bil je prvi direktor gradbenega podjetja SGP Gorica, predvsem pa direktor in glavni projektant novoustanovljene projektantske organizacije Projekt biro (1953), v kateri je Lojk deloval štirinajst let. Novembra 1967 je bil imenovan za urbanističnega inšpektorja pri Modobčinskem inšpektoratu Nova Gorica, kjer je deset let, torej vse do upokojitve, deloval na območju ajdovske, novogoriške in tolminske občine.

Arhitekt se je rodil 12. oktobra 1913 na Glincah pri Ljubljani (današnji Vič), na Primorsko pa je prvič prišel kot enajstletni deček na obisk k očetovim sorodnikom v Črniče. Od tod tudi izvira njegov rod.² Po maturi na ljubljanski Prvi realni gimnaziji je v študijskem letu 1933/34 vpisal študij na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete v Ljubljani in ga kot inženir arhitekt zaključil

¹ Članek je nastal v okviru aplikativnega projekta *Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti* (L6-8262), ki ga financirajo Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (75 %), Mestna občina Nova Gorica (12 %) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (13 %).

² Glede na Poizvedbe (PANG, t. e. 941) župniškega urada v Črničah je bil Teodorjev oče Josip (1886), stari oče pa Simon (1846), po vsej verjetnosti je bil Teodorjev bratranec Bogomir (Miro) Lojk (1919) iz Črnič, znani učitelj in kulturni delavec, ki je študiral tuje jezike na Ca' Foscari v Benetkah. Bogomir je bil tudi predsednik Akademskega kluba v Gorici, kot učitelj pa je služboval v Črničah, v Trstu ter v Gorici na osnovni šoli Otona Župančiča.

Zahodna fasada stavbe na današnji Delpinovi ulici 12 v Novi Gorici (PANG, OLO t. e. 475).

leta 1939 z diplomom pri profesorju Ivanu Vurniku (FA). Prvo zaposlitev je dobil na banski upravi v Ljubljani, leta 1941 je začel sodelovati z OF; leta 1944 so ga, skupaj z večjo skupino tehnikov in inženirjev, odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau, potem pa še v taborišče v Flosembürg-Leitmeritzu (Litoměřice na Češkem).

Po vojni je bil zaposlen na ministrstvu za gradnje v Ljubljani, nato pa je bil poslan na delo pri Pokrajinskem narodnem osvobodilnem odboru (PNOO) za Slovensko Primorje in Trst, kjer je prevzel vodstvo tehnične baze v Ajdovščini ter ustanovil obnovitvene zadruge Ajdovščina, Cesta, Brje, Dobravlje, Predmeja itd., preko katerih je potekala obnova požganih vasi. Po končani obnovi je med letoma 1948 in 1950 postal tehnični pomočnik direktorja SGP Primorje Ajdovščina, leta 1952 pa je postal direktor SGP Gorica, kjer je sodeloval pri organizaciji gradbišč pri izgradnji Nove Gorice. V zapisu ob njegovi 70-letnici v *Primorskih novicah* beremo, da se je iz tega časa rad spomnil na svojo celovito ureditev prireditvenega prostora na Okroglici, kjer je leta 1953 govoril predsednik Tito. (PANG, t. e. 941)

Svojih začetkov, ko je bilo potrebno zagotoviti bivalne pogoje bodočih meščanov, se spominja takole: »Vedeti je treba, da v začetku izgradnje Nove Gorice ni bilo nobenih stanovanj. 'Frnaža' - opušče-

na opekarna je nadomestovala vse manjkajoče. Tu so bile trgovina, gostilna, pisarne, na stotine stanovanj za delavce in druge, ki so sodelovali pri izgradnji Nove Gorice. Največ delavstva se je dnevno vozilo v nastajajoče mesto iz bližnjih in bolj oddaljenih vasi. Začetka je bila taka zmešnjava z ljudmi, da smo samo prvega v mesecu, ko je bilo potrebno deliti plače, vedeli, koliko delavcev imamo na delu. Zanimive so bile brigade, zbrane iz cele Jugoslavije. Neprestano so korakali po obstoječih kolovozih, ker cest še ni bilo in kričali: Za koga delamo – za Tita!« (PANG, t. e. 941)

Leta 1953 je postal direktor in vodilni projektant pri takrat na novo ustanovljenem Projekt biroju Nova Gorica, kjer je ostal štirinajst let. V tem času je dal pečat Novi Gorici in prav tedaj, pisalo se je leto 1957, je nastala tudi stavba na Delpinovi ulici 12, v kateri med drugim domuje Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica.

Delpinova ulica se je tedaj imenovala Cesta 5, ob njej je začelo nastajati prvo mestno središče, Tomaž Vuga ga imenuje »rezervno« (Vuga 2018: 121), v smislu, da mesto ni premoglo veličastnosti magistralne in velikih objektov, ki bi ji po prvotni ideji pripadali. Poleg tega se je začelo razmišljati o rušitvi frnaže, ki je bila center tedanjega življenja. Potrebovali so novo funkcionalno središče z nujno potrebno pekarno, gostinskim lokalom in

»Komunalna bloka« na nekdanji Cesti 5, današnji Delpinovi ulici v Novi Gorici (foto: Foto atelje Pavšič Zavadlav).

tržnico. Ob Cesti 5 so tako leta 1957 začeli graditi tako imenovane komunalne bloke, skromne enonadstropne objekte, najprej prva dva in leta 1960 še tretjega. V prvega so namestili pekarno in obrtno in trgovinsko zbornico, v drugega (danes je to Delpinova 12) so investirali Živinopromet Gorica, trgovina Prehrana, trgovina Tekstil-galanterija in trgovsko podjetje Sadje-zelenjava. Za vse navedene trgovine Teodor Lojk v tehničnem poročilu piše, *»da ne bi imele posebnih običajnih izložbenih oken, ampak bi trgovine kot celota bile že istočasno tudi izložbe.«* (PANG, OLO Gorica: t. e. 475)

Prvo nadstropje je bilo namenjeno štirim enakim dvosobnim stanovanjem, ki jih od življa na ulici ločuje zamik z balkonom. Arhitekt je izrecno prepovedal, *»da bi se po balkonih, ki so v glavnem zaradi arhitektonske obdelave (poživitev) fasade, sušilo perilo. Za to je primerna terasa na vzhodu zgradbe.«* (PANG, OLO Gorica: t. e. 475)

Cesta 5 je tako, zlasti z novim gostinskim lokalom na mestu sedanjega hotela Park, postala živahni center mesta, ob njej se je, tako kot v frnaži, skoncentriralo življenje mesta; tudi tržnica, ki je bila postavljena zgolj začasno, je tam dobila svoje mesto in deluje še danes. Vlogo osrednjega mestnega središča je Delpinovi ulici konec šest-

desetih let prevzel nov trgovsko-poslovni center ob današnjem Bevkovem trgu s »peščono« oziroma območjem za pešce, ki ga je zasnoval arhitekt Marjan Vrtovec.

Če je prehod v petdeseta leta zaznamovala gradnja prestižnih »ruskih« blokov arhitekta Edvarda Ravnikarja ter blokov ob Kornu (Trubarjeva, Rutarjeva ulica), ki jih je zasnoval Danilo Fürst, so kasnejša petdeseta leta s stališča gradnje zapisana kot leta *»izpremembe v investicijski politiki in težav s krediti, ki so zavrle vsako širšo graditev.«* (Rosa, Uršič 1998: 5) Prevladali naj bi lokalni drobnjarski interesi, v ožji mestni coni pa so namesto stanovanjskih blokov začele nastajati hiše.

Lojk v svojem rokopisu takole obnavlja pričujoče obdobje: *»Tiste čase, ko sem bil direktor SGP Gorica, podjetja, ki je bilo ustanovljeno za izgradnjo mesta, je naenkrat zmanjkalo denarja za nadaljne izgradnje in so se nehala odpirati nova gradbišča, finančnih sredstev je bilo le še za dokončanje del v teku. Začelo me je skrbeti kam s 150 delavci, ki so bili jedro podjetja, če ne bo denarja oziroma dela. Takrat sem se odločil in šel na Jesenice prositi direktorja Železarne, da nam Goričanom odstopi izgradnjo enega od večjih stanovanjskih objektov, ki so jih imeli v gradnji in tako začasno reši naše podjetje. Uspel sem in podjetje je bilo rešeno. Večino delavcev smo preselili na Jesenice in tam za daljšo*

Nekdanji utrip na Delpinovi ulici v Novi Gorici (foto: Foto atelje Pavšič Zavadlav).

dobro, dokler kriza ni bila rešena, ustanovili svoje gradilišče.» (PANG, t. e. 941)

Očitno je bila še vedno v zraku tudi ideja o gradnji mesta na šempetrsko-vrtojbenkem polju. »Zmanjšana, delno ustavljena gradnja Nove Gorice je v tistem času sprožila najrazličnejše govorice in predloge. Povrnili se je zopet bitka ali Novo Gorico nadaljevati v Šempetru ali na že odobreni lokaciji. Mnogo jih je bilo, ki so silili v Šempeter, vendar zmagal je razum in dejstvo, da je bilo v Novo Gorico investiranih že veliko finančnih sredstev. V Novi Gorici je bila zgrajena že mogočna občinska stavba, šest ruskih blokov, v gradnji je bilo dokončanje treh večjih stanovanjskih blokov po 24 stanovanj, delno je šla h kraju gradnja 17 metrov široke in 800 m dolge magistrale kot osnovne žile mestnega prometa. Vse to je prevladalo razprave tako, da je končno ostala že osvojena lokacija na severni strani Panovca.« (PANG, t. e. 941)

Ime arhitekta Lojka je povezano tudi z osrednjim novogoriškim reprezentativnim prostorom. Leta 1953 je bil projektant upravne zgradbe Mestnega ljudskega odbora (MLO) Nova Gorica na vzhodnem zaključku trga (kjer danes stoji stavba Slovenskega narodnega gledališča). Pokrajinski arhiv hrani dokumentacijo in izris tega projekta, ki nikoli ni bil realiziran (PANG, OLO Gorica: t. e. 296).

Petdeseta leta so bila zaznamovana tudi z dejstvom, da je prvotni koncept profesorja Ravnikarja za izgradnjo modernega mesta za 20.000 prebivalcev z vso potrebno mestno infrastrukturo, padel v vodo. Celotna izgradnja Nove Gorice se je pomikala v lokalne ustanove in skupina za izgradnjo Nove Gorice z Ravnikarjem na čelu se je umaknila in prepustila usodo mesta lokalnim oblastem, ki so dobile za svojo nalogo tudi zbiranje sredstev za gradnjo, ki je zelo počasi oživila. Tomaž Vuga o tem piše v svoji knjigi *Projekt: Nova Gorica*, kjer pravi, da so se odnosi med Ravnikarjem kot projektantom in lokalnimi 'odločujočimi' faktorji začeli krhati že leta 1949, ob obravnavi projekta njegovih blokov ob Magistrali ('ruskih blokov') (Vuga 2018: 87). Velika ideja ali vizija je tako začela plahneti, Lojk je vnovični, sicer skromnejši zagon videl prav v novoustanovljenem Projekt biroju. »Projekt biro je že bil en element, ki naj bi z izpeljavo skromnejših načrtov omogočal ponovno oživitev gradnje. Dva arhitekta sta prišla iz Ljubljane na pomoč (Gvardjančič in Strmetsky³) in nadaljevala prekinjeno delo ljubljanskih arhitektov. Na praznih lokacijah so obdelovali zazidalne načrte z manjšimi eno, dvo in tri etažnimi stanovanjskimi bloki, ki so imeli po štiri, šest, osem ali dvanajst stanovanj.« (PANG, t. e. 941). Lojk je kot vodilni projektant s sodelovanjem sodelavcev projektiral 5–6 kompletnih načrtov za gradnjo manjših blokov. V nadaljnjih petnajstih letih so takšni bloki v Novi Gorici rasli kot gobe po dežju in bistveno pripomogli k reševanju stanovanjskih problemov. Po štirinajstih letih je poleg načrtov za družbena stanovanja izdelal tudi za privatnike načrte za pritlične, nadstropne hišice, hleve, štale, ki pa so, tako beremo v tedanji periodiki in nena zadnje v knjigi Tomaža Vuge, v primeru naselja Grčna, naleteli tudi na kritike znotraj stroke, češ da je zasnova neoblikovana, tako urbanistično kot slogovno ter da individualna gradnja nedvomno zmanjšuje ritem rasti mestnega jedra Nove Gorice (prim. Vuga 1966: 19).

»To je bil čas najintenzivnejšega dela čez glavo – strokovnjakov pa nikjer. Mladi so se šele šolali, treba pa je bilo izpeljati veliko načrtov. Povsod so hiteli z gradnjo stanovanjskih blokov, stolpičev, gospodar-

³ Božidar Gvardjančič in Viljem Strmečki

skih objektov, trgovin, skladišč itd.» (PANG, t. e. 941). Lojk sam je navedel naslednje objekte na širšem Primorskem, za katere je s sodelavci izdelal načrte:

Nova Gorica: pošta in zavarovalnica ob magistrali, trgovine ob Delpinovi ulici, več kot sto stanovanj v stanovanjskih blokih, stolpičih individualnih hišah

Šempeter: občinska hiša, stanovanjski bloki

Deskle: trgovine, stanovanjski stolpiči

Bovec: trgovine, stanovanjski blok

Sežana: trgovine, stanovanjski bloki

Idrija: stanovanjski bloki na Likarici.

Med stanovanjskimi bloki, ki jih Lojk navaja v Novi Gorici so tisti, ki so bili zgrajeni na Erjavčevi ulici (št. 1., 3., 5., 9., 11, 23), Trubarjevi (št. 2), Delpinovi (št. 3, 12, 16), Kosovelovi (št. 2), Prvomajski (št. 8, 54,), Kajuhovi (št. 4, 6), Bidovčevi (št. 3) in na Cesti 15. septembra (št. 3). (prim. Rosa, Uršič 1998: 24–55)

Arhitektovo ime pa je mogoče zaslediti tudi med snovalci spominskih obeležij NOB v Stomažu (1948), Dobravljah (1957) in na Predmeji (1951) (Spletni vir 1).

Čeprav Teodor Lojk ni projektiral ikoničnih arhitektur in izrisal prelomnega načrta mesta, ga lahko kot arhitekta uvrstimo v spominski album Nove Gorice. Z njegovim imenovanjem za vodjo predora skozi Panovec leta 1951, imenovanjem za glavnega direktorja SGP Gorica leta 1952 ter za direktorja in glavnega projektanta novoustavljene projektantske organizacije v Novi Gorici leta 1953 je bil dejansko vključen v izgradnjo Nove Gorice in ga upravičeno uvrščamo med pionirje izgradnje novozgrajenega mesta ob meji. Teodor Lojk je povojna leta živel v Novi Gorici, umrl je leta 2006, pokopan je na novogoriškem pokopališču v Stari Gori.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

PANG (Pokrajinski arhiv Nova Gorica), OLO Gorica, t.e. 475, 296, 469, 941.

FA (Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani), Knjiga diplomantov 1.

Literatura:

Lojk, B. 1982–1985: Lojk Bogomir (Miro). V: *Primorski slovenski biografski leksikon*, II. knjiga, Gorica 1982–1985, K–P, 298.

Rosa, J., Uršič I. 1998: *Na solkanskem polju je raslo mesto*. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv Nova Gorica, 13–55.

Vuga, T. 1966: Zasebne gradnje v Novi Gorici. V: *Goriška srečanja*, let. 1, št. 2, 19–22.

Vuga, T. 2018: *Projekt: Nova Gorica*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Spletni vir:

Spletni vir 1: Rkd.situla.org. Enote 24080, 24540, 24095 (dostop: 17. 11. 2018).